

Дидактичні принципи навчання української мови на нефілологічних факультетах педагогічних університетів / Катерина Яківна Климова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). — № 4. — Бердянськ : БДПУ, 2009. — С. 193 — 197.

Дидактичні принципи навчання української мови на нефілологічних факультетах педагогічних університетів

Проектуючи технології формування мовнокомунікативної професійної компетенції майбутніх педагогів-нефілологів, слід урахувувати ряд *чинників*: 1) мету і завдання навчання студентів нефілологічних факультетів української мови; 2) загальнометодичні та специфічні принципи навчання української мови; 3) зміст кожної з навчальних мовних дисциплін, тему заняття; 4) вікові та індивідуально-психологічні особливості формування в студентів системи знань з української мови, відповідних умінь і навичок їх використання у професійному дискурсі; 5) індивідуальні особистісні професійні якості і креативність суб'єктів навчання — викладача і студентів; 6) матеріальну складову навчального середовища, створеного у педагогічному ВНЗ. Оскільки обсяг публікації не дозволяє зупинитися на кожному з названих вище факторів, окреслимо *мету і завдання* статті — виділити та проаналізувати дидактичні принципи навчання української мови на нефілологічних факультетах педагогічних ВНЗ (з опорою на сучасні лінгводидактичні дослідження).

Поняття "*принцип*" (від лат. *principium* — "початок, основа") визначається науковцями як "основа, на яку треба спиратися і якою необхідно керуватися" [3, с. 109]. З-поміж базових принципів реформування сучасної системи освіти важливе місце посідають принципи *гуманітаризації* (формування духовної культури особистості, бачення "себе у світі" і "світу в собі"), *відкритості* (інтеграції у світові освітні структури), *варіантності*. Головними принципами розвитку системи вищої педагогічної освіти (закладів та установ, де здійснюється навчання і виховання майбутніх учителів) на сучасному етапі вважаються такі, як: *фундаменталізація, універсалізація, глобалізація, відповідність запитам суспільства і часу, взаємодія з наукою та культурою, демократизація і відкритість* [1].

Серед сучасних визначень принципів навчання прийнятним видається пропонуване В. Ягуповим: "*спрямовуючі положення, нормативні вимоги до організації та проведення дидактичного процесу, які мають характер загальних вказівок, правил і норм та впливають із його закономірностей*" [6, с. 291]. Підпорядковані меті і завданням навчання у вищій школі, дидактичні принципи керують процесом педагогічного проектування: розробкою системи методів, прийомів, засобів, форм спільної продуктивної діяльності викладача і студентів як суб'єктів навчально-виховного процесу.

Загальні педагогічні принципи визначають форми, засоби, методи і технології навчання української мови у вищій школі. Специфіка *загальнодидактичних принципів* у ВНЗ зумовлена такими положеннями: 1)

принципи навчання у ВНЗ підпорядковані вимогам сучасної освіти — підготувати інтелектуальну еліту держави, висококваліфікованих, професійно мобільних фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці. Процес навчання спрямований на освіту, виховання і розвиток особистості кожного студента; 2) професійно спрямоване навчання, виховання і розвиток студентів відбуваються з опорою на знання, уміння й навички, сформовані у шкільний період навчання; 3) педагогічний університет є водночас навчальним і науково-дослідним закладом, тому методи навчання та викладання поєднані з методами наукового педагогічного дослідження. Основні тенденції розвитку науки знаходять відображення у змісті, формах і методах навчання; 4) у вищій школі акцент зроблено на формуванні креативної особистості фахівця, спроможного до самонавчання і самовдосконалення протягом усього життя (процес безперервної освіти); 5) особистісно орієнтований процес формування професійних компетенцій студентів відбувається засобами традиційних та інноваційних навчальних технологій.

Сучасні лінгводидакти, творчо використовуючи традиційні *загальнопедагогічні принципи* у процесі проектувальної інноваційної діяльності, цілком закономірно керуються і *специфічними (власне методичними) принципами* навчання української мови (Н. Голуб, Л. Мацько, Н. Тоцька, Т. Симоненко, Т. Донченко). Аналіз педагогічних праць дав нам змогу виділити ті загальнодидактичні та власне методичні принципи навчання української мови, які стали спрямовуючими положеннями при педагогічному проектуванні технологій формування мовнокомунікативної професійної компетенції майбутніх педагогів-нефілологів у ВНЗ.

Загальнодидактичні принципи навчання української мови: 1). *Гуманізації* — процес мовної освіти спрямований на розвиток комунікативної особистості кожного студента як педагога-гуманіста, представника інтелектуальної еліти країни; в основу педагогічних технологій покладено увагу до людини — найвищої цінності сучасного суспільства; 2). *Гуманітаризації* — на заняттях з української мови в майбутніх учителів формуються ціннісні орієнтації, здатність до культурного саморозвитку; підвищується рівень національного самоусвідомлення; 3). *Науковості* — відображення у змісті навчальних дисциплін сучасних лінгвістичних та лінгводидактичних поглядів на проблеми української мови і культури мовлення; 4). *Доступності і посиленості, індивідуалізації навчання* — оптимальний добір форм і методів, що забезпечує дохідливий виклад теоретичного мовного матеріалу з урахуванням фаху, вікових та індивідуальних можливостей студентів; відсутність нездоланих труднощів при самостійному опрацюванні студентами рекомендованих викладачем науково-інформаційних джерел з української мови; 5). *Безперервності* — раціональне поєднання форм аудиторної і позааудиторної групової та індивідуально-самостійної навчальної роботи студентів-нефілологів з української мови, що стимулюватиме майбутніх педагогів до постійного підвищення рівня мовнокомунікативної компетенції; 6). *Активізації*

міжпредметних зв'язків (інтегративності) — актуалізація знань про мову як універсальну багатofункціональну систему, здобутих студентами у процесі вивчення інших гуманітарних навчальних дисциплін. Створення інтегрованих навчальних курсів, проведення окремих інтегрованих занять; 7). *Наступності і перспективності* — навчання студентів української мови з опорою на знання, уміння й навички, здобуті у період навчання в загальноосвітній школі та інших навчальних закладах; спроектованість змісту навчальних курсів на подальше професійне мовне самонавчання й самовдосконалення; 8). *Практичної спрямованості* — система знань з української мови, відповідних умінь і навичок їх практичного застосування спрямована на подальшу професійну мовнокомунікативну діяльність педагога; 9). *Наочності* — використання сучасних аудіовізуальних засобів навчання української мови, що оптимізують процес формування мовнокомунікативної професійної компетенції майбутніх учителів; 10). *Єдності навчальної та науково-дослідної діяльності студентів* — створення в педагогічному університеті навчально-науково-інноваційного простору, що забезпечує професійну підготовку майбутніх учителів-дослідників, сприяє формуванню креативної мовної особистості кожного фахівця; 11). *Взаємовідповідності і взаємозв'язку матеріального та інтелектуального компонентів навчального середовища* — суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія викладачів і студентів відбувається в умовах інформатизації та технічної забезпеченості навчально-виховного процесу; 12). *Співробітництва і співдружності* викладачів, студентів, учнів, сім'ї, громадськості, трудових колективів у формуванні гармонійно розвиненої особистості студента — майбутнього вчителя.

Специфічні (власне методичні) принципи навчання української мови: 1). *Принцип вивчення української мови як динамічної системи* — вивчаючи норми літературної мови, студенти повинні бачити їх зміни як прояви життя мови у просторі і часі, мати загальне уявлення про тенденції розвитку української мови у сучасному білінгвальному та полілінгвальному просторі; 2). *Принцип навчання української мови на ґрунті знань про психологічні закономірності функціонування мови у комунікативному просторі* — оптимальне поєднання у рамках педагогічних технологій мовнокомунікативної та психокогнітивної діяльності студентів — породження і сприймання тексту в конкретній ситуації професійного спілкування; 3). *Принцип зв'язку усіх мовознавчих дисциплін на нефілологічних факультетах з риторикою як пранаукою, що закладає основи майстерності володіння переконуючою комунікацією* — риторика допомагає майбутньому вчителю створити досконалий дискурс відповідно до конкретного комунікативного задуму; 4). *Принцип цілеспрямованого систематичного поповнення активного українськомовного словника майбутніх учителів термінами сучасних мовознавчих галузей, які розширяють знання студентів з проблем професійної комунікації* — йдеться про терміни комунікативної лінгвістики (дискурс, мовленнєвий акт, засоби повідомлення, мовленнєвий жанр та ін.), когнітивної лінгвістики (концепт, вербальна

пам'ять та ін.), лінгвістики тексту (*фрейм — типова ситуація спілкування, спрямованого на адресата*), етнолінгвістики, теорії міжкультурної комунікації, соціолінгвістики (*мовна особистість, полілінгвізм та ін.*) тощо; 5). *Принцип діяльнісно-комунікативної, професійної спрямованості навчання української мови* — мовні норми сучасної української мови засвоюються студентами-нефілологами на основі створення зв'язних усних і писемних текстів професійного спрямування; перевірка і самоперевірка рівня мовних знань, умінь і навичок відбувається у процесі реальної мовнокомунікативної взаємодії студентів (н-д, під час педагогічної фахової практики у школі); 6). *Структурно-функціональний, стилістично маркований принцип вивчення мовних явищ* — взаємопов'язані структурні елементи мовної системи розглядаються у текстах різних стилів та жанрів — у процесі лінгвістичного (або дискурсивного) аналізу; 7). *Принцип диференційованого навчання української мови* — організація різнорівневого навчання студентів (П. Гусак): поділ матеріалу навчальних мовних курсів на обов'язковий та додатковий, оптимальний добір різноманітних форм, методів і прийомів групової та індивідуально-самостійної роботи студентів з урахуванням індивідуальних особливостей); 8). *Принцип діалогізації навчання студентів української мови* — формування знань з української мови, професійних мовнокомунікативних умінь і навичок майбутніх учителів відбувається з урахуванням структурних компонентів діалогічної навчальної діяльності (за Л. Бурман): мотиваційного (інтерес до діалогічного вербального спілкування засобами української мови), комунікативного (увага до комунікативних якостей мовлення), організаторського (володіння ситуацією спілкування, керівництво навчальною дискусією), гностичного (структурування навчального матеріалу з української мови у діалогічній формі — моделювання діалогів), креативного (висловлення оригінального бачення проблеми під час професійного діалогу), емоційного (емоційний вплив на співрозмовника засобами української мови у поєднанні з невербальними), оцінного (аналіз студентами результатів спільної бесіди, оцінка і самооцінка ними можливостей організувати та реалізувати діалогічне навчання в освітніх закладах).

Отже, принципи навчання посідають важливе місце у структурі процесу педагогічного проектування технологій навчання української мови студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів. Окреслені у статті загальнодидактичні і спеціальні принципи дають змогу побудувати оптимальну систему традиційних та інноваційних методів, прийомів, засобів і форм організації, реалізації та корекції навчання і самонавчання студентів української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Освіта на рубежі століть: філософія, методологія, практика // Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: Монографія / В.П.Андрущенко, І.А.Зязюн, В.Г.Кремень,

- С.Д.Максименко, Н.Г.Ничкало, С.О.Сисоєва, Я.В.Цехмістер, О.В.Чалий / За ред. В.Г.Кременя. – К.: Наукова думка, 2003. - С.99 - 166.
2. Донченко Т.К. Власне методичні принципи навчання української мови / Т.К. Донченко // Українська мова і література в школі. — 2004. — №2. — С.2 —4.
3. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2007. — 495 с.
4. Симоненко Т.В. Наукове обґрунтування пріоритетних принципів у роботі над формуванням професійної комунікативної компетенції студентів-філологів / Тетяна Симоненко // Рідна школа. — 2006. — №7. — С. 44 —47.
5. Тоцька Н. Формування професійно зумовленого мовлення студентів технічного університету / Наталія Тоцька // Дивослово. — 2003.— № 5 . — С. 57 — 61.
6. Ягупов В.В. Педагогіка:Навч. посібник.– К.:Либідь, 2002.– 560с.